

УДК: [371,3:330] (09)

І.М. ЛЕОНТЬЄВА

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено два чинники формування пізнавального інтересу старшокласників до економічних знань у школах України початку ХХІ ст.: соціальний і педагогічний (безпосередньо змістовий, методичний та організаційний). Встановлено, що перехою від аморфних (невизначених) інтересів учнів до широких і локальних сприяла активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на факультативних і допрофільних елективних курсах, участь в олімпіадах, турнірах, Малій академії наук, наукових конференціях, конкурсах, іграх, гуртках.

Ключові слова: *інтерес, пізнавальний, локальний; економічні знання; профільне навчання; організаційні форми внутрішньошкільні, зовнішні.*

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. підкреслено, що модернізація змісту освіти передбачає створення оптимальних умов для профілізації старшої школи, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів та здібностей. Це потребує забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, створення сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу; посилення інформаційної, економічної, правової підготовки учнів [10]. У цих умовах особлива роль відводиться шкільній економічній освіті, яка формує економічне мислення і прищеплює навички раціональної економічної поведінки, створює передумови для подальшого професійного навчання й ефективної практичної діяльності майбутнього покоління.

Проте, на жаль, реальний рівень володіння економічними знаннями підростаючого покоління засвідчує гостроту проблеми, що зумовлено необхідністю формування пізнавального інтересу учнів до економічних знань, оскільки Концепція профільного навчання в старшій школі визначає одним із напрямів профілізації економічний. У контексті профільного навчання вивчення предметів і курсів за вибором економічного спрямування забезпечується, насамперед, оновленням змісту навчання, що вимагає особливої уваги до форм і методів реалізації економічних знань у навчально-виховному процесі в умовах профільного навчання загальноосвітнього навчального закладу. Розв'язання цього завдання потребує аналізу набутого досвіду щодо форм, методів формування інтересу учнів до економічних знань на початку ХХІ ст., саме в цей період учителя активно використовували наукові розробки, створювали експериментальні майданчики та впроваджували інновації на кожному з етапів профільної підготовки (допрофільна, профільна), щоб успішно розв'язувати проблему інтересу до економічних знань на практиці.

Зусилля сучасної педагогічної науки спрямовані на вдосконалення форм, методів формування пізнавального інтересу як вибіркової спрямованості людини на пізнання предметів, явищ навколишнього світу, що активізують психічні процеси, діяльність людини, її пізнавальні можливості (Г. Щукіна) [9, с. 21].

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що в сучасній педагогічній теорії достатньо розробленими є проблеми: обґрунтування ідеї формування пізнавального інтересу в навчанні учнів в умовах профільного навчання у школах (Г. Балл, Н. Бібік, А. Бойко, С. Гончаренко, Т. Красікова, О. Савченко, Б. Федоришин, Н. Шиян та ін.); окремі аспекти застосування методів стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів до основ економіки вивчали В. Мекдоляєв, Н. Ничкало, Н. Побірченко, І. Прокопенко та інші; методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів профільних класів з економіки представлено у дослідженнях Д. Алфімова, О. Набоки; практичні й методичні розробки для майбутніх учителів економіки викладено в працях В. Ігнатова, В. Маслова, Т. Трачук; нові форми й методи економічної освіти старшокласників розробляли О. Камишанченко, Л. Новікова, М. Ткаченко; концептуальні підходи до структурування знань з основ наук взагалі та економічних знань у профільному навчанні розробляли Н. Бібік, М. Бурда, Л. Денисенко, Г. Іванюк, Л. Калініна, В. Кизенко. Як бачимо, основний напрям цих емпіричних досліджень – вдосконалення пізнання економічних знань, що нерозривно пов'язано з формуванням пізнавальних інтересів до економічних знань.

У працях історико-педагогічного характеру знайшли певне відображення такі питання: характеристика реформаторських етапів становлення вітчизняної шкільної освіти (Л. Березівська), профільного навчання (Н. Аніскіна, С. Вольянська), зокрема економічного (І. Климчук, Т. Гуцан); визначення форм, методів формування економічних знань у школах України ХХ ст. (Г. Василенко). Ці питання дуже важливі для формування пізнавального інтересу до економічних знань. Однак на сьогодні відсутнє історико-педагогічне дослідження, в якому узагальнено практику формування саме пізнавального інтересу учнів до економічних знань у контексті профільного навчання в навчальних закладах України першої половини ХХІ ст.

Метою статті є узагальнення досвіду формування пізнавального інтересу учнів до економічних знань в умовах профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах України з 2001 до 2012 р.

У досліджуваній період в Концепції профільного навчання в старшій школі за характером взаємодії суб'єктів профільного навчання, зокрема економічного профілю, виділяються такі форми його організації: внутрішньошкільні (профільні класи, профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ); профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами; динамічні профільні групи (в тому числі різновікові); зовнішні (міжшкільні профільні групи; профільна

школа інтернатного типу; опорна старша школа; навчально-виховний комплекс (НВК); міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК); ЗНЗ на базі вищих навчальних закладів (ВНЗ) [8; 10].

На підставі вивчення історико-педагогічних джерел з'ясовано, що, починаючи з 2001/02 навчального року, у допрофільній підготовці, що здійснювалася у 8–9 класах, з метою професійної орієнтації учнів на економічні професії було введено курси за вибором, які характеризувалися: поступовим введенням за рахунок годин варіативного освітнього компонента; поділом класу на групи, однорідні за підготовленістю та інтересами учнів до поглибленого вивчення економічних знань на диференційованій основі [6; 8; 10]. Важливо зазначити, що в цей період на основі завдань районних програм профілізації – формування освітнього економічного простору та його інфраструктури у ЗНЗ – розроблялися авторські програми курсів. Наприклад, у Київському районі м. Харкова протягом 2001–2010 рр. створено 25 авторських програм тільки з економіки [1; 4]. Програми враховували особливості дітей і передбачали використання вчителем інтерактивних і телекомунікаційних методів навчання.

Аналіз звітів методичних об'єднань шкіл району показав, що в роботі з учнями основної школи з формування пізнавального інтересу до економічних знань головним видом діяльності була ігрова. Тому на уроках економіки переважали практичні дії, сюжетно-рольові ігри, вирішення проблемних ситуацій, захист проектів, бізнес-планів. Співпраця вчителів економіки й учнів старшої школи базувалася на партнерстві та співробітництві. На заняттях переважали групові й колективні форми навчання, ділові ігри, аналіз конкретних життєвих ситуацій, тренінги тощо, що розвивало комунікативні навички, мислення, пам'ять учнів. Школярі набували навичок аргументувати відповіді, висувати гіпотези, формулювати проблеми й суперечності, перетворювати інформацію. Ці прийоми активізували навчально-пізнавальну діяльність учнів у пошуку додаткових економічних знань для пояснення економічних явищ.

Анкетування у лютому 2009 р. учнів м. Харкова виявило посилення пізнавального інтересу до предметів економічного циклу, підвищення рівня знань з економіки. У звіті за результатами анкетування підкреслено, що учні завдяки профільному навчанню, починаючи з основної школи, поділилися за інтересами на теоретиків, які бажали пізнати закони, основні економічні поняття, та емпіриків – учнів, для яких важливо життєве пояснення й практичного характеру економічні знання [7]. Відповідно до результатів анкетування були створені заклади, в яких організовано безперервну економічну освіту учнів 5–11, 1–11 класів (гімназія № 55, ХСЗШ № 16), профільні класи (ліцей № 107, гімназія № 1). У закладах вивчалися факультативні курси “Маркетинг”, “Практична економіка”, спецкурси “Школа олімпійського резерву”, “Основи інформаційних технологій”, “Людина, життя, економіка”, “Подорож у світ економіки”, “Менеджмент”, “Економіка англійською”, “Основи інвестиційної діяльності”, “Основи

споживчих знань,” “Ділова активність”, “Власна справа”, “Економічний практикум”, “Економіка та екологія”, “Основи підприємницької діяльності”, “Формальна логіка”, “Ділове спілкування. Реклама. Маркетинг”, “Основи економіки” та інші [1–4; 6–8]. Вивчення змісту програм факультативів дає змогу констатувати, що економічні знання були спрямовані на пізнання економічних законів, теорій, фактів, понять, усвідомлення цінності економічної освіти. Все це сприяло формуванню саме локального інтересу учнів до економічних знань.

Вивчення наукових публікацій, статей з узагальнення досвіду організації профільного навчання показав, що формам і методам науково-дослідної роботи учнів, як одному із напрямів формування локального інтересу учнів до економічних знань, на початку 2000-х рр. приділялося велике значення. Цей аспект включав роботу з обдарованою учнівською молоддю за такими формами: проекти (міжнародний українсько-голландський пілотний проект з економічної освіти та громадянського виховання), олімпіади з економіки, турніри, Мала академія наук, наукові конференції у вищих навчальних закладах (Гагарінські читання, Каразінський колоквиум, “Світ навколо нас”, “Нартекс”), конкурси (“Знавці професій”, “Власна справа”, “СОТ очима учнів”, “Податки очима дітей”, “Бухгалтер – професія на всі часи”, “Київський район очима юних: проблеми та перспективи розвитку” – номінація “Наукові та соціальні проекти”, Всеукраїнський конкурс оригінальних педагогічних проектів), турніри (відкритий міський турнір з економіки “Економіка та підприємництво Східної України: становлення та перспективи розвитку; економічні районні турніри”, ігри (Всеукраїнський форум “Молода економіка”, міжнародна гра “Bank Master”, комерційна гра “Messe”; Всеукраїнська імітаційна гра “Модель ООН в Україні”), учнівська наукова конференція “Актуальні питання економічної теорії [4; 7].

Цікавий досвід розвитку та формування пізнавального інтересу учнів до економічних знань було накопичено педагогічним колективом Харківської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням англійської мови № 16 [1]. Вчителями розроблено авторські програми для впровадження предмета “Економіка” в школі з першого по одинадцятий клас з метою забезпечення безперервності економічної освіти. Формування пізнавального інтересу до економічних знань проводилося у формі гри, алегоричної допомоги, казок, подорожей до країни економіки (початкова школа), конкурсів, диспутів, дискусій, економічних проектів, гуртків, допрофільних елективних курсів: загальноорієнтаційних, предметно-орієнтаційних, міжпредметних (основна школа), курсів за вибором, спецкурсів, економічні курси англійською мовою, розв’язання винахідницьких завдань (старша школа).

Важливо в ракурсі проблеми, яка вивчається, зазначити, що у 2000-і рр. питання поглиблення пізнавального інтересу учнів до економічних знань нерідко були предметом обговорення в контексті позакласної роботи. У школах, позашкільних закладах активно створювалися дитячі неполітичні організації (“Ділова дитина”, м. Харків), клуби (“Формула успіху”, “Бізнес-

леді”, м. Київ; “Інтелігент”, м. Миколаїв); бізнес-школа (“Світоч”, м. Полтава; Палац дитячої та юнацької творчості, м. Рівне), вечірня школа менеджменту (м. Миколаїв); шкільна крамниця та шкільні майстерні (авторської школи № 37, м. Полтава) [2–4; 6]. Ці позакласні форми були спрямовані на надання основ економічних знань молодим людям, з метою активної адаптації їх до особливостей дорослого життя, в якому вони будуть споживачами, виробниками, керівниками.

Ознайомлення з різними публікаціями, документами школознавства дає підстави зазначити, що в позакласній роботі постійно проводилась цілеспрямована робота з підготовки учнів до науково-дослідної діяльності, спрямування її на підвищення якості економічних знань учнів за такими характеристиками: глибина (усвідомленість учнями існуючих зв’язків між групами економічних знань), гнучкість (застосування у нестандартних ситуаціях, знаходження варіативних способів використання), системність знань, що виявляється в усвідомленні структури знань, її ієрархії, послідовності, сприйнятті економічних знань як базових для інших [5]. Тому формування пізнавального інтересу учнів до економічних знань у позакласній діяльності можна віднести до інтересів, в основі яких життєві плани на майбутнє, тобто до локальних.

Висновки. Таким чином, формування локального інтересу у старшокласників до економічних знань у школах України початку XXI ст. зумовлено нерозривною єдністю двох основних чинників: соціального й педагогічного. Змістом першого були умови розвитку виробничо-ринкових відносин у суспільстві, які об’єктивно породжують гостру потребу в реалізації економічного потенціалу громадян України на основі використання їхньої господарської ініціативи. У змісті педагогічного чинника можна виділити три аспекти: безпосередньо змістовий, методичний і організаційний. Змістовий аспект передбачав розподіл інтересів учнів на теоретичні (вивчення законів, основних економічних понять і їх використання як інструменту пізнання) та емпіричні (життєве пояснення характеру економічних знань і практичне їх застосування у повсякденності). Методичний аспект формування пізнавального інтересу до економічних знань передбачав активізацію навчально-пізнавальної діяльності за такими формами й методами: факультативні курси, проекти, олімпіади, турніри, Мала академія наук, наукові конференції, конкурси, турніри, ігри, форум, учнівські наукові конференції, гуртки, допрофільні елективні курси, курси за вибором, розв’язання винахідницьких завдань. Активна навчально-пізнавальна діяльність у взаємозв’язку з практичною та творчою сприяла переходу учнів від аморфних (невизначених) інтересів до широких і локальних. Третій – організаційний – аспект формування пізнавального інтересу спрямовано на виконання нормативно-правових документів школознавства щодо створення таких організаційних форм реалізації економічного профілю навчання в школах України: внутрішньошкільні (профільні класи, профільні групи в багатопрофільних ЗНЗ; профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами; динамічні профільні групи); зовнішні

(міжшкільні профільні групи; профільна школа інтернатного типу; опорна старша школа; НВК; МНВК; ЗНЗ на базі ВНЗ).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребує модифікація пізнавального інтересу учнів до економічних знань у педагогічному процесі навчальних закладів України першої половини ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Борщ Л.В. Ділове спілкування. Реклама. Маркетинг : [авторська програма] / Л.В. Борщ. – Х. : ІМЦ, 2001. – 36 с.
2. Василенко Г.В. Економічні знання в структурі загальної освіти учнів середніх шкіл / Г.В. Василенко // Наук часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, – 2009. – Вип. 05. – С. 38–45.
3. Гуцан Т.Г. Упровадження профільної економічної освіти в загальноосвітніх школах України та Росії / Т. Г. Гуцан // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2008. – № 2. – С 84–89.
4. Інформація про організацію навчання в загальноосвітніх навчальних закладах Київського району м. Харкова за 2005–2010 рр. // Архів районних відділів народної освіти м. Харкова. Ф. 55. Київський районний відділ освіти ; м. Харків, 2001–2010 рр. – Оп. 3. – Спр. 31. – 59 арк.
5. Лернер И.Я. Качество знаний учащихся. Какими они должны быть / И.Я. Лернер. – М. : Знание, 1978. – С. 9–14.
6. Мирошніченко В.І. Про впровадження економічної освіти / В.І. Мирошніченко // Постметодика. – 2003. – № 3 (49). – С. 32–36.
7. Про стан науково-методичного супроводу модернізації дошкільної та загальної середньої освіти у Харківському регіоні. – Х. : ХОНМІБО, 2011. – 200 с.
8. Упровадження допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів : метод. рекомен. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2008. – № 19–21. – С. 3–9.
9. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М. : Педагогика, 1979. – 240 с.
10. Нормативно-правова база з питань розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2013.

Леонтьева И.М. Опыт формирования познавательного интереса учащихся к экономическим знаниям в условиях профильного обучения в школах Украины (начало ХХІ века)

В статье рассмотрены два фактора формирования познавательного интереса старшеклассников к экономическим знаниям в школах Украины начала ХХІ в. социальный и педагогический (непосредственно содержательный, методический и организационный). Установлено, что переход от аморфных (неопределенных) интересов учащихся к широким и локальным обусловлен активизацией учебно-познавательной деятельности учащихся на факультативных и допрофильных элективных курсах, их участием в олимпиадах, турнирах, Малой академии наук, научных конференциях, конкурсах, играх, кружках.

Ключевые слова: *интерес, познавательный, локальный; экономические знания; профильное обучение; организационные формы, внутришкольные, внешние.*

Leontieva I. The Experience of Students' Cognitive Interest Formation for Economic Knowledge in Profile Education in the Schools of Ukraine (the beginning of the XXI st century)

The actuality of the chosen problem is conditioned by the need of modernization of current content of education. It demands the creation of optimal conditions of senior school profilization, provision of individual educational trajectories of students' development according to their personal needs, interests and abilities. The beginning of the XXI st century is of scientific interest for modern school practice. At that time teachers were actively involved in scientific research, created experimental grounds and implemented innovations at each stage of economic profile education (preprofile, profile). It allowed to solve successfully the problem of students' cognitive interest formation for economic knowledge in practice.

The main research areas of historical and pedagogical nature reflecting the stages of the national reform of school education, profile education, economic education, in particular; forms, methods of the formation of economic knowledge in Ukrainian schools of the XX th century are revealed in the article.

On the basis of analysis of normative and legal acts concerned with the development of education in Ukraine in the XXI st century such organizational forms of profile economic education were characterized: school internal (profile classes, profile groups in multi-profile secondary educational establishments; profile education according to individual curricula; dynamic profile groups (including groups for students of different age); external (interschool profile groups; profile boarding school; supporting senior school; educational complex; interschool training and production centre). Two factors of students' cognitive interest formation for economic knowledge are considered: social and pedagogical (content, methods and organization)

It is revealed that students' activity at optional and preprofile elective courses, participation in contests, tournaments, Small Academy Sciences events, scientific conferences, competitions, games, circles contributed to the transition from amorphous (unspecified) to broad and local students' interests.

Key words: *interest, cognitive, local, economic knowledge, profile education, organizational forms, school internal, external.*